matic) cores and single-platform (conical, handle) cores were used at the settlement. A large number of various artefacts were also found: tanged and flake points and microliths (insert, lancets, trapezes) for use as hunting and fishing implements, as well as tools: scrapers, burins, awls / borers, knives, special purpose artefacts, harvesting artefacts, undetermined artefact fragments, etc. In addition, several stone finds were also discovered.

About 100 small sherds of hand built pottery were also discovered during the excavation. The majority of them were discovered in the bottom part of the grey forest soil. The pottery had with thin and medium thick walls with fine grained granite and sand admixtures in the clay mass. The surviving surfaces of the sherds are generally smooth, brown – reddish in colour.

The people at this settlement lived through almost the entire Stone Age and the beginning of the early Bronze Age (9th – early 2nd millennium BC). This is an especially long prehistoric period and so it is particulary difficult and complicated to distinguish the separate smaller episodes of its habitation. The majority of the finds discovered during the excavation season date to the Late Paleolithic–Neolithic period and should be assigned to the Swiderian, Kunda (?), Neolithic Nemunas, Narva and early Bronze Age Iwno–Trzciniec culture.

Egidijus Šatavičius

Sudotos archeologinio komplekso tyrimai

2008 m. tęsti Sudotos archeologinio paminklų komplekso (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) tyrimai, pradėti dar 1994 m. (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 30–34; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 45–50; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 72–76; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 21–22; *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 38–39; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 18–19; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 25–27; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 25–29; *ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 18–21; *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 50–53; *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 48–51). Kompleksą sudaro **Sudotos 2-a akmens amžiaus gyvenvietė** (IP-2421/A), **Sudotos senovės gyvenvietė-kaimavietė** (AV-2301) ir **Sudotos pilkapynas IV** (IP-3004/A). 2008 m. tyrimus finansavo KPD ir LAD pagal Archeologinio ir povandeninio vertingųjų savybių pobūdžio objektų ir vietovių atskleidimo programą.

Iš viso ištirtas apie 125 m² dydžio plotas. Kadangi šis paminklų kompleksas pasižymi itin sudėtinga stratigrafija ir planigrafija, todėl radinių fiksacijai skirtas ypatingas dėmesys. Archeologiniai tyrimai šiame komplekse atliekami taikant naujausią metodiką, todėl baigus tirti šį objektą ir visus radinių, objektų bei kitus išmatavimus suvedus į kompiuterines duomenų bazes, bus galima jį visiškai rekonstruoti virtualioje erdvėje.

2008 m. tęsti tyrimai komplekso R pakraštyje, kitapus geležinkelio sankasos, ties bemaž visiškai sunaikinto pilkapio liekanomis. Ši paminklo teritorijos dalis ypač suardyta statant geležinkelį bei vėliau jį eksploatuojant, mineralizuojant priešgaisrines linijas, tiesiant aukštos įtampos elektros perdavimo liniją ir kelią Švenčionėliai–Sariai, taip pat klojant įvairius kabelius. Sprendžiant pagal perkasos grunto litologiją ir tekstūrą, yra nukastas ar kitais būdais pašalintas ne mažesnis kaip 50 cm storio viršutinis grunto horizontas.

Atrodo, tai padaryta XIX a. viduryje tiesiant geležinkelio liniją. Taigi visi šioje vietoje buvę kultūriniai horizontai yra nukasti iki įžemio, todėl jokių objektų, sietinų su akmens amžiaus gyvenvietės, kaimavietės bei pilkapyno kultūriniais horizontais, šioje perkasoje neaptikta. Be to, viršutinis horizontas labai užterštas įvairiomis nuo geležinkelio eksploatacijos likusiomis ir kitomis šiukšlėmis: pabėgių liekanomis, bėgių vinimis, varžtais, „varlytėmis", telefono vielomis, butelių šukėmis ir panašiai. Plonuose viršutiniuose sluoksniuose (tamsiai pilkame povelėnyje ir įžemio viršuje) surasta tik keletas atsitiktinių archeologinių radinių.

Taip pat tyrimai vykdyti paminklo teritorijos Š dalyje, ties Žeimenos ardomu skardžiu. Tyrinėjant akmens amžiaus gyvenvietę čia aptiktas 10–20 cm storio kultūrinis horizontas (rusvai geltonas smėlis), kuriame atsidengė kelių dėmių kontūrai. Iš viso čia surasta apie 700 titnaginių ir akmeninių radinių.

Titnago dirbinių gamybai naudotas tiek vietinis pilkas Pietų Lietuvos, tiek importinis rausvas Valdajaus aukštumų (Rusija) titnagas. Gali būti, jog pilkos spalvos titnagas buvo išgaunamas iš kur nors netoliese Žeimenos slėnyje ledyno atvilkto ir palaidoto kreidos luisto su titnago intarpais, nes tarp radinių pasitaiko daug riedulio paviršinių nuskėlimų, o kartais ir kreidos atplaišų. Visi titnaginiai radiniai be patinos (išskyrus keliasdešimt vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina). Apie 20 % visų titnaginių radinių yra pabuvoję ugnyje. Dauguma titnago radinių slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje – gelsvai rusvo smėlio horizonte. Likusieji aptikti melsvos spalvos degusios ar pilkai melsvos spalvos iškastinės velėnos, eolinio smėlio ir pilko povelėnio sluoksniuose. Jokių ženklesnių titnago radinių sankaupų šį sezoną tyrinėtuose plotuose neaptikta.

Titnaginis inventorius dėl žaliavos trūkumo yra itin smulkus. Daugelis dirbinių tėra tik 1–2 cm dydžio. Be to, žaliavos stygius lėmė ir dirbinių formas: daugelis jų netipiški, naudoti kitokie gamybos būdai, sunkiai identifikuojami. Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (apie 84 %), o skeltės bei jų dalys tesiekė apie 14 %. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys. Sprendžiant iš surastų ruošinių, gyvenvietėje naudoti tiek dvigaliai (prizminiai), tiek ir vienagaliai (kūginiai, su rankenėle) skaldytiniai. Aptikta ir įvairių dirbinių: mikrolitų (ašmenėlių, lancetų), gremžtukų, rėžtukų, peilių, grąžtų / ylų, specialios paskirties dirbinių, nenustatytų dirbinių fragmentų ir kt.

Dauguma 2008 m. surastų titnago radinių datuotini mezolito–neolito epochų sandūros laikotarpiu. Tačiau pasitaikė tiek ankstesnio, tiek ir vėlesnio laikotarpio pavienių radinių. Taigi, apibendrinant šių metų bei ankstesnių tyrimų sezonų medžiagą, būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas nėra chronologiškai „švarus". Jame, remiantis titnaginių dirbinių tipologiniais chronologiniais kriterijais, išsiskiria mažiausiai 4 apgyvendinimo etapai: vėlyvasis paleolitas (ankstyvoji Svidrų kultūra), vidurinis mezolitas (Kundos kultūra), mezolito–neolito riba (Kundos–Narvos kultūra) ir vėlyvasis neolitas–bronzos amžiaus pradžia (III–II tūkst. pr. Kr. riba, vėlyvoji Narvos kultūra).

Vėlyvos kaimavietės (XV–XIX a. vidurys) bei pilkapyno (IV–VII a.) kultūriniai horizontai šį tyrimų sezoną detaliau neišsiskyrė. Jie

ženkliai apnaikinti eolinių procesų metu. Pastarajam etapui priskirtina tik kelios dešimtys smulkių kalcinuotų žmogaus kauliukų iš suardytų degintinių kapų. Su vėlyvąja kaimaviete sietina apie 40 keramikos fragmentų – indų šukių, kurių absoliuti dauguma yra smulkios, iki 2–4 cm^2 dydžio. Surastos šukės yra žiestu, apžiestu paviršiumi. Indų sienelių storis svyruoja tarp 0,6–1 cm. Šukės rusvai gelsvos ir tamsiai pilkos spalvos. Jos datuojamos XVIII–XIX a. viduriu. Taip pat tyrimų metu aptikti ir keli neaiškūs korodavusios geležies fragmentai.

Ateityje būtina kuo skubiau ištirti apie 50 m ilgio ruožą palei Žeimenos ardomą krantą bei 4 pilkapių liekanas, itin stipriai sužalotas ariant geležinkelio priešgaisrinę liniją (išversti vainikai, degintiniai kapai). Šį archeologijos kompleksą labai žaloja ir vandens turistai – nulaipioja griūvančius krantus, kūrena laužus, kasa duobes, šiukšlina. Taigi artimiausiu metu čia dar reikėtų ištirti mažiausiai apie 1400 m^2 plotą.

Tenka apgailestauti, kad KPD Vilniaus teritorinis padalinys nesuinteresuotas saugoti archeologinį paveldą, nes 2008 m. rudenį tiesiant geležinkelio šviesolaidinį kabelį buvo grubiai sužalota šio archeologijos komplekso teritorija. Iš viso dalinai ar visiškai buvo suniokotas apie kelių šimtų kvadratinių metrų plotas. Nemanau, kad toks unikalus daugiasluoksnis Lietuvos priešistorės objektas nusipelno tokios valstybinių institucijų apsaugos. Panašaus likimo sulaukė ir į P esantis Sudotos pilkapynas I su neįtvirtinta gyvenviete bei apie 16 km į Š esančios 3 Pakretuonės gyvenvietės, kur minėto kabelio klojimo metu iš viso sunaikintas apie kilometro ilgio ruožas.

The investigation at the Sudota archaeological complex

The Sudota archaeological complex (Švenčionys District) consists of a Stone Age settlement, barrow cemetery, and late village site. In 2008 excavations were conducted at 2 different locations (a total area of about 125 m^2). In one of the trenches, all of the cultural layers had been dug up during the construction of a railway in the mid-19th century. Meanwhile the cultural layer from a Stone Age settlement discovered in the other trench was about 10–20 cm thick. The horizons from a 4th–7th-century barrow cemetery and a late village site that were above it had been badly eroded during later aeolian processes.

About 700 flint-lithic finds were discovered in the Stone Age cultural horizon. The majority of them date to the turn of the Neolithic age and are attributed to the Kunda – Narva cultures. But isolated finds from both earlier and later periods were encountered. About 40 small pottery sherds attributable to the late village site (18th – mid-19th century) and several tens of small cremated bones, which should be connected with cremations from the eroded barrows, were also discovered.

It is regrettable that the KPD Vilnius Territorial Division is not interested in preserving the archaeological heritage since in the autumn of 2008 the territory of this archaeological complex was barbarically damaged in laying a railway fibre optic cable. A total of about several hundred square metres was completely or partially destroyed. I do not think that such a unique multi-layer Lithuanian prehistoric object merits such protection by the state institutions.